

РЕАЛІОНІМИ РОМАНУ Л. КОНОНОВИЧА «ЧИГИРИНСЬКИЙ СОТНИК» ЯК МАРКЕРИ ІСТОРИЧНОЇ ДОБИ

Парсамян А.

Запорізький національний університет

Кафедра української мови

parsamyannastya@gmail.com

Науковий керівник – *Ільченко І. І.*, к. ф. н., доцент кафедри української мови Запорізького національного університету

Онiмiкон роману «Чигиринський сотник» представлений iменами як реальних постатей, тобто реалiонiмами – будь-якими iменами реально iснуючих постатей в будь-якiй сферi ономастичного простору [2, с. 119], так i власне поетонiмами. До реалiонiмiв належать iмена козацьких ватажкiв, рiзноманiтних правителiв, вiйськових та полiтичних дiячiв: *Тимош, Атила, Тугай-бей, Мiхал, Павлюга, Магомет, князь Бус, князь Ярема, князь Вишневецький, гетьман Байда, гетьман Сулима, гетьман Коцецьпольський, князь Ярослав, князь Ладимир, полковник Гродзицький, гетьман Потоцький, король Володислав, князь Богуслав Кривонiс, Морозенко, Хмельницький, Хмель, Мазепи, Наливайко, Богун, Скубрiй, Батий, Павлюк, Остранин, Стефан Баторiй, Ярема Вишневецький.*

Реалiонiми твору, за нашими спостереженнями, виконують соцiально-iсторичну функцiю, тобто такi власнi назви вказують на реальних осiб певного соцiального середовища у певну iсторичну епоху.

Автор показує розмiття хронотопiчної картини, використовуючи у тексті такi номени, якi розкривають рiзні часовi пласти, зокрема, часи козащини у перiод XVII ст. перед Нацiонально-визвольною вiйною, що розкривається за допомогою реалiонiмiв на позначення представникiв української та польської верств; часи iснування Київської Русi, що розкривається за допомогою реалiонiмiв, котрi вказують на князiв та навiть на часи VI-VII ст., що розкриваються за допомогою iмен-маркерiв на позначення ватажкiв гунiв чи перших представникiв громад мусульман.

Iмена, прiзвища та прiзвиська реальних осiб у романi передають дух козацької епохи та iсторичних дiй, якi відбувалися у перiод перед Нацiонально-визвольною вiйною, незважаючи на те, що в тексті вiдсутня пряма вказiвка на час. Також такi реалiонiми створюють неповторний художнiй образ. Найяскравiшим маркером iсторичного часу у романi постає прiзвищевий реалiонiм *Хмельницький*, завдяки якому можна встановити хронологiчнi межi, у яких вiдбуваються по-

дії: – *А це, сину, старий Хмельницький... Був він писарем у Січі, був і під Смоленським, кажуть, і в неволі турецькій пробував. Великий це воїн, що таких і в Польщі з Литвою, мабуть, нема...* [1, с. 502].

Аналогічну функцію виконує реаліонім *Тиміш*, який вказує на сина Богдана Хмельницького: «*А старий Хмельницький тим часом діло робив. Ще восени послав старшого свого, Тимоша, до турецького султана, щоб з'єднати його собі, як підуть запорожці на Польщу*» [1, с. 514].

Так само вирізняються реаліоніми *Павлюк (Павлюга)* і *Сулима* на позначення інших представників козацького прошарку українського етносу, а саме козацьких ватажків, які прославилися зруйнуванням Кодацької фортеці, на що вказує автор у творі. Такі номен виконують функцію виразників історичної доби, проте відносять читачів у більш далеке минуле: «*Добре Павлюк та Сулима панів частували – Ляхву вибили доценту, Кодак зруйнували*» [1, с. 218]. Зазначимо, що митець послуговується різними номенами на позначення однієї особи, зокрема *Павлюка* автор також називає і *Павлюгою*: «*Коли почав Павлюга козацтво із зимівників та лежів скликати, то й син твій одгукнувся*» [1, с. 21].

Об'єктом увиразнення змальованих історичних подій є реаліонім на позначення постаті *гетьмана Конецьпольського*, який увійшов в історію України як придушувач козацьких повстань Жмайла, Сулими, Павлюка, Гуні та Острянина: «*Прийшов сюди гетьман Конецьпольський. Розбив нас, а кріпость наново збудував, ще більшу та потужнішу...*» [1, с. 217].

Маркерами козацького часу, а саме періоду Хмельниччини, постають власні найменування *Морозенко* та *Кривоніс* на позначення військових діячів та корсунських полковників: «*Тут і Кривоніс із Морозенком до Михася підходять. В киреях і баранячих шапках обидва, в руках походні горять, з шаблями при боці*» [1, с. 513].

Автор свідомо робить екскурс у минуле українського козацтва, зупиняється на фактах військової взаємодії із польським народом, вводячи в канву твору позначення таких історичних постатей, як *Наливайко* та *Потоцький*: «*Почали балакати люде, що встав такий гетьман, як ото Наливайко, і буде заводити козацьке право по всій Україні. Коли ж і ляхи піднялися – прийшов гетьман Потоцький із військом та арматою і отаборився коло Білої Церкви*» [1, с. 15]. Леонід Кононович неодноразово зупиняється на постаті *Сиверина Наливайка*, застосовуючи його прізвище, та ширше інтерпретує історію: «*Дід розказував: як обклали ляха Наливайка на Солониці, наче вовка у лігві, то тії городовики і пальцем не поворухнули, аби на поміч йому прийти!*» [1, с. 87].

Посилює враження використання реаліоніму князь *Ярослав* та еклезіоніму *церква Святої Софії*: «А то **церква Святої Софії**... Засновав її **князь Ярослав** п'ять віків тому, коли розбив на тому місці печенігів» [2, с. 295]». Об'єктом підкреслення та увиразнення думок персонажів щодо історичних подій часів Київської Русі також стає реаліонім князь *Ладимир*, найменування якого трапляється у творі неодноразово: «А *шереметом* був **князь Ладимир** по матері... от кров тая проклята і далася взнаки!» [1, с. 297].

Для підсилення достовірності зображуваного письменник вводить у твір імена представників історичних процесів, пов'язаних із Україною, не тільки корінного етносу, а й польського. У творі наявні реаліоніми на позначення керівників польської держави, що як відповідають історичному часу твору, так і відступають у більш далеке минуле, а саме такі оніми, як *Стефан Баторій* та *Ярема Вишневецький* (князь *Ярема*, князь *Вишневецький*): «Таж коли я до побратима ішов, каже, то у *Варшаві Стефан* сидів, которого **Баторієм** прозивали!» [1, с. 476]. Реаліонім на позначення особи Яреми Вишневецького фігурує протягом усього твору, зображуючи окремого героя твору, у той час, як власне найменування Стефана Баторія слугує лише як засіб вираження думок інших характерів «Чигиринського сотника»: «А ти, звідарю, глянув на нього **Ярема**, – сідлай свого гада небесного – і на розшуки притьмом!» [1, с. 350].

Визначним є те, що автор вдається до зображення історії не тільки власне українського етносу та пов'язаних із ним народів, що засвідчують реаліоніми на позначення таких історичних постатей *Магомет* та *Атила*, які були засновником першої громади мусульман та вождем за часи Гунської імперії відповідно: *Мурмило, то й Мурмило... Добре, хоч не Магомет!* [1, с. 37].

Приходили на нашу землю наїзники – і шеремети... і гуни, що їх Атила привів безбожний, і печініги, й половці, й навала Батиева... [1, с. 518].

Отже, онімікон роману «Чигиринський сотник» широко репрезентований реаліонімами на позначення видатних як і українських козацьких діячів, так і представників інших народів, які виконують у творі соціально-історичну функцію, відтворюють колорит певної епохи та слугують засобом інтерпретації історичного минулого.

Література

1. Кононович Л. Чигиринський сотник. Харків : Folio, 2016. 516 с.
2. Подольська Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1978. 198 с.